

Вступ до психіатрії: 7-е видання

Це вже сьоме видання посібника «Вступ до психіатрії», який досі залишається основною працею для знайомства з цією захопливою галуззю. Посібник упорядковано відповідно до 5-го видання «Діагностичних і статистичних вказівок із психічних розладів» (DSM-5®) Американської психіатричної асоціації та оновлено з урахуванням змін. Книга містить інформацію про найновіші діагностичні підходи, методи лікування і препарати.

У цьому виданні узагальнено систему діагностики, викладену в DSM-5®, інформацію про різні психічні розлади й методи лікування, збирання анамнезу й оцінювання, невідкладні психіатричні стани, юридичні питання тощо. Інші особливості, такі як виклад аспектів клінічної практики, запитання для самооцінювання й вичерпний глосарій термінів, підвищують освітню цінність і покращують ефективність навчання.

Ця ґрунтовна за обсягом праця є доступним посібником з основ психіатрії не лише для студентів і лікарів-інтернів, а й для всіх, хто цікавиться мозком людини, його хворобами й методами лікування пацієнтів із такими розладами.

INTRODUCTORY TEXTBOOK OF
Psychiatry

SEVENTH EDITION

Вступ до
ПСИХІАТРІЇ

ПЕРЕКЛАД СЬОМОГО ВИДАННЯ

INTRODUCTORY TEXTBOOK OF
Psychiatry

SEVENTH EDITION

Donald W. Black, M.D.

Nancy C. Andreasen, M.D., Ph.D.

AMERICAN
PSYCHIATRIC
ASSOCIATION
PUBLISHING

Вступ до ПСИХІАТРІЇ

ПЕРЕКЛАД СЬОМОГО ВИДАННЯ

Дональд В. Блек, доктор медицини

Ненсі К. Андреасен, доктор медицини, доктор філософії

Науковий редактор українського видання – Ганна Кожина,
доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психіатрії,
наркології, медичної психології та соціальної роботи
Харківського національного медичного університету

Київ
ВСВ «Медицина»
2024

УДК 616.89
ББК 56.14я73
Б68

First Published in the United States by American Psychiatric Association Publishing, Washington, DC.
Copyright © 2021, American Psychiatric Association. All rights reserved.

Уперше опубліковано в США видавництвом American Psychiatric Association Publishing (м. Вашингтон, округ Колумбія).

© 2021, Американська психіатрична асоціація. Усі права захищено.

First Published in Ukraine by ALL-UKRAINIAN SPECIALIZED MEDICINE PUBLISHING LTD. ALL-UKRAINIAN SPECIALIZED MEDICINE PUBLISHING LTD. is the exclusive publisher of Introductory Textbook of Psychiatry, seventh edition © 2021 authored by Donald W. Black, MD and Nancy C. Andreasen MD, PhD in Ukrainian for distribution Worldwide. Permission requests for use of any material in the translated work must be made to the American Psychiatric Association.

Уперше опубліковано в Україні ТОВ «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИДАВНИЦТВО «МЕДИЦИНА». ТОВ «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИДАВНИЦТВО «МЕДИЦИНА» є ексклюзивним видавцем Introductory Textbook of Psychiatry, seventh edition © 2021 authored by Donald W. Black, MD and Nancy C. Andreasen MD, PhD українською мовою для розповсюдження в усьому світі. Запити на отримання дозволу на використання будь-якого матеріалу, опублікованого в перекладеному творі, слід надсилати Американській психіатричній асоціації.

The translation of this publication from English to Ukrainian has been undertaken by and is solely the responsibility of ALL-UKRAINIAN SPECIALIZED MEDICINE PUBLISHING LTD. The American Psychiatric Association played no role in the translation of this publication from English to Ukrainian and is not responsible for any errors, omissions, or other possible defects in the translation of the publication. Practitioners and researchers must always rely on their own experience and knowledge in evaluating and using the content of this publication. Because of continuous advances in the medical sciences, independent verification of diagnoses and treatment should be made. To the fullest extent of the law, no responsibility is assumed by APA, or any of its authors, editors or contributors in relation to this translation or for any injury that might be considered to have occurred from use of this publication.

Переклад цього твору з англійської на українську мову здійснено ТОВ «ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИДАВНИЦТВО «МЕДИЦИНА», що несе повну відповідальність за переклад. Американська психіатрична асоціація не брала участі в перекладі цього твору з англійської на українську мову й не несе відповідальності за помилки, пропуски або інші можливі неточності в перекладі твору. Лікарі й дослідники мають покладатися на власний досвід і знання, оцінюючи та використовуючи інформацію, викладену в книзі. У зв'язку зі стрімким розвитком медичної науки слід проводити незалежну перевірку діагнозів і дозувань лікарських засобів. Згідно з чинним законодавством, ані АПА, ані жоден із її авторів і редакторів не несе жодної відповідальності за цей переклад, а також за будь-яку шкоду, що може бути спричинена використанням цієї книги.

Примітка. Автори працювали над тим, щоб уся викладена в книзі інформація була точною на момент публікації та відповідала загальним стандартам психіатричної і медичної практики, а інформація про дозування, схеми й шляхи введення препаратів була точною на момент публікації та відповідала стандартам, упровадженим Управлінням із контролю якості харчових продуктів і лікарських засобів США (Food and Drug Administration) та медичною спільнотою загалом. Однак, оскільки медичні дослідження й практика постійно розвиваються, стандарти лікування можуть змінюватися. Крім того, у певних ситуаціях можуть знадобитися дії лікаря, не описані в посібнику. З цих причин, а також з урахуванням того, що іноді трапляються людські й механічні помилки, ми рекомендуємо читачам дотримуватися порад лікарів, які безпосередньо лікують їх або членів їхньої родини.

У книгах, опублікованих видавництвом Американської психіатричної асоціації (American Psychiatric Association Publishing, APAP), викладено погляди й думки окремих авторів, що не обов'язково відповідають політиці й поглядам APAP або Американської психіатричної асоціації.

Діагностичні критерії та інші матеріали DSM-5[®], включені в цю книгу, передруковано з 5-го видання Довідника діагностичних критеріїв із психічних розладів. Арлінгтон, штат Вірджинія, Американська психіатрична асоціація, 2013 р. © Американська психіатрична асоціація, 2013. Використовується з дозволу.

The DSM trademark remains the property of APA.

Торгова марка DSM є власністю АПА.

Над перекладом з англійської працювали: **Ганна Кожина**, доктор медичних наук; **Катерина Зеленська**, кандидат медичних наук; **Лілія Коровіна**, кандидат медичних наук; **Тетяна Радченко**, кандидат медичних наук; **Ірина Стрельнікова**, кандидат медичних наук; **Анастасія Кондратенко**, асистент кафедри психіатрії

ISBN 978-617-505-949-4 (укр.)
ISBN 978-161-537-312-3 (англ.)

© 2021, American Psychiatric Association. All rights reserved
© ВСВ «Медицина», переклад українською, 2024

Зміст

Про авторів	ix
Повідомлення про конфлікт інтересів	xi
Передмова.....	xiii
Вступ.....	xv

ЧАСТИНА I

Загальна інформація

1	Діагностика та класифікація	3
2	Опитування та обстеження пацієнта	15
3	Нейробиологія та генетика психічних захворювань.....	53

ЧАСТИНА II

Психічні розлади

- 4** Розлади нейророзвитку (у дітей)..... 77
- 5** Розлади шизофренічного спектра та інші психотичні розлади..... 113
- 6** Афективні розлади 139
- 7** Тривожні розлади..... 167
- 8** Обсесивно-компульсивний та пов'язані з ним розлади..... 191
- 9** Розлади, пов'язані з травмою та стресом .. 209
- 10** Розлади із соматичною симптоматикою та дисоціативні розлади 229
- 11** Розлади харчової поведінки 255
- 12** Розлади сну 273
- 13** Статева дисфункція, гендерна дисфорія та парафілічні розлади..... 299

14	Руйнівні розлади, розлади імпульс-контролю та поведінки	325
15	Розлади, пов'язані із вживанням психоактивних речовин, та адиктивні розлади.....	341
16	Нейрокогнітивні розлади.....	377
17	Розлади особистості	403

ЧАСТИНА III

Окремі питання надання психіатричної допомоги

18	Невідкладна психіатрична допомога	431
19	Правові аспекти надання психіатричної допомоги	443
20	Психотерапія	453
21	Соматичні методи лікування	467
	Бібліографія	511
	Глосарій.....	543
	Показчик	579

Про авторів

Дональд В. Блек (Donald W. Black), доктор медицини, є професором психіатрії в Медичному коледжі ім. Роя Дж. і Люсіль А. Карвер Університету штату Айова в Айова-Сіті, штат Айова. Закінчив Стенфордський університет, де отримав ступінь бакалавра, і Медичну школу Університету штату Юта. Психіатричну освіту здобув в Університеті штату Айова. Доктор Блек – авторитетний фахівець із розладів особистості й поведінкових залежностей. Автор кількох книг, зокрема *Bad Boys, Bad Men – Confronting Antisocial Personality Disorder (Sociopathy)*, *DSM-5 Guidebook* (у співавторстві з Джоном Е. Грантом) і *Pocket Guide to Psychiatric Practice*. Почесний довічний член Американської психіатричної асоціації і колишній президент Американської академії лікарів-психіатрів.

Ненсі К. Андреасен (Nancy C. Andreasen), доктор медицини, доктор філософії, є завідувачем кафедри психіатрії ім. Ендрю Вудса в Медичному коледжі ім. Роя Дж. і Люсіль А. Карвер Університету штату Айова. Отримала ступінь доктора філософії з англійської літератури в Університеті штату Небраска, а медичний ступінь – в Університеті штату Айова, де також вивчала психіатрію. Доктор Андреасен належить до провідних світових авторитетів у галузі шизофренії і однією з перших застосувала методи нейровізуалізації для вивчення основних психічних розладів. Автор багатьох книг, зокрема *The Creating Brain: The Neuroscience of Genius*, *The Broken Brain: The Biological Revolution in Psychiatry* і *Brave New Brain: Conquering Mental Illness in the Era of the Genome*. У 2000 р. доктор Андреасен отримала Національну наукову медаль – найвищу нагороду США за наукові досягнення. Член Американської академії мистецтв і наук та Інституту медицини Національної академії наук США. Протягом 13 років була головним редактором журналу *American Journal of Psychiatry*.

Передмова

Іноді студенти починають працювати в психіатрії, маючи певні упередження щодо цієї галузі. Такі упередження з'являються, оскільки інформація про психіатрію повсюдно присутня в масовій культурі. Водії таксі, керівники компаній, учителі й священнослужителі часто вважають себе достатньо компетентними, щоб надавати інформацію і поради про те, як вирішувати «психіатричні проблеми», хоча можуть не знати про такі фундаментальні відмінності, як різниця між психіатрією і психологією.

Що таке психіатрія? Це галузь медицини, яка займається діагностикою і лікуванням психічних захворювань. Деякі з цих захворювань дуже серйозні, наприклад шизофренія, хвороба Альцгеймера й різні афективні розлади. Інші можуть бути менш серйозними, проте дуже важливими – наприклад тривожні розлади й розлади особистості. Психіатрія відрізняється від психології медичною спрямованістю. Її основний фокус – хвороба або аномалія, на відміну від нормального психологічного функціонування, що є основним фокусом психології. Звісно, у психології є невеликий розділ патопсихології – так само, як психіатру потрібне розуміння нормальності, щоб розпізнавати й лікувати порушення функцій. Основні цілі психіатрії як медичної дисципліни – визначення й розпізнавання хвороб, підбір методів їх лікування та, зрештою, розроблення методів виявлення їх причин і впровадження профілактичних заходів.

Є кілька причин, чому психіатрія може бути найцікавішою дисципліною в медицині. По-перше, психіатри – це фахівці, які працюють з найцікавішим органом – мозком. Мозок за своєю суттю викликає надзвичайний інтерес, оскільки контролює майже всі аспекти функціонування решти організму, а також те, як люди взаємодіють один з одним і як ставляться один до одного. Психіатрія стрімко розвивається протягом останніх років завдяки поступу нейронауки, яка надала інструменти, за допомогою яких дослідники почали розшифровувати анатомію, хімію і фізіологію мозку. Розуміння людських емоцій і поведінки зрештою сприятиме кращому й ефективнішому лікуванню психічних захворювань.

Однак психіатрія, хоч і розвивається у відносно потужну науку, залишається дуже клінічною і людяною галуззю медицини. Ця галузь може бути особливо корисною для студентів, які обрали медицину, виходячи з прагнення мати контакт із пацієнтами. Працюючи в психіатрії, лікар має проводити час зі своїми пацієнтами й намагатися зрозуміти їх як людей,

а також осіб із хворобами, які завдають їм страждань або погіршують їхній стан. Вивчати історію життя людини корисно й цікаво. Одного разу мій колега сказав: «Я був приголомшений, коли зрозумів, що мені платять за те, що я запитую людей про речі, про які всі й так завжди хочуть знати!»

Врешті-решт, психіатрія надзвичайно широка. Як наукова дисципліна вона варіює від детальних фактів молекулярної біології до абстрактних концепцій розуму. Як клінічна дисципліна вона варіює від неймовірно складних порушень, що характеризують хвороби на кшталт шизофренії, до зрозумілого страху, який відчувають маленькі діти, коли їм доводиться розлучатися з батьками й відвідувати школу або залишатися з нянею. Вона може бути дуже науковою і технічною, як у сучасних дослідженнях із молекулярної генетики або нейровізуалізації, що розширюють межі. Вона також може бути дуже людяною та особистою, як у тих випадках, коли лікар вислуховує історію пацієнта й відчуває задоволення від того, що може запропонувати допомогу, надавши потрібну інформацію або навіть просто підбадьоривши й підтримавши його.

Ця книга покликана допомогти вам учитися і у ваших пацієнтів, і у ваших учителів. Ми намагалися зробити її простою, зрозумілою і заснованою на фактах. Для студентів, які бажають глибше вивчити теми з різних розділів, наведено посилання на літературу. Ми написали цю книгу насамперед для студентів-медиків і ординаторів перших років навчання, хоча припускаємо, що вона також може бути корисною для тих, хто вивчає психіатрію з погляду інших дисциплін, таких як медсестринство або соціальна робота. Ми сподіваємося, що за допомогою цього посібника студенти різного віку та спеціалізації навчатися отримувати задоволення від роботи з психіатричними пацієнтами, а також від мистецтва й науки сучасної психіатрії так само, як це робимо ми.

Ми вдячні читачам, які протягом багатьох років надсилали нам корисні пропозиції. Студенти-медики, ординатори психіатричних відділень і лікарі, які користувалися цією книгою, надали нам критичні відгуки, що допомогли впорядкувати матеріал. Ми дякуємо численним колегам, які допомагали нам і спрямовували нашу діяльність. Ми також дякуємо талановитим співробітникам видавництва American Psychiatric Association Publishing, зокрема головному редакторові Лаурі Вайс Робертс, видавцеві Джону Мак-Даффі та всім іншим, хто розділив наше бачення книги.

Посібник вичитували багато разів, однак у ньому можуть траплятися помилки. Щоб поділитися думками або коментарями, напишіть автору на адресу donald-black@uiowa.edu.

Вступ

Ви тут не лише для того, щоб заробляти на життя... Ви тут, щоб збагатити світ, і ви збіднієте, якщо забудете про це завдання.

Вудро Вілсон

Багато хто з вас, читаючи цю книгу, вперше знайомиться із психіатрією. Можливо, ви не усвідомлюєте, що поряд із хірургією це одна з найстаріших лікарських спеціальностей. Вона виникла як особлива галузь медицини у XVIII ст., коли кілька лікарів загальної практики вирішили присвятити себе виключно догляду за психічно хворими. На них вплинули гуманістичні й гуманні принципи Просвітництва, які вони розділяли з батьками-засновниками, що написали Декларацію незалежності й Конституцію США, а також з іншими великими державними діячами, такими як Вудро Вілсон.

Філіпп Пінель, лідер Французької революції, зазвичай вважається основоположником сучасної психіатрії. У 1793 р. його призначили директором паризької лікарні для божевільних Бісетр. Невдовзі він запровадив грандіозну, символічну зміну, знявши ланцюги, якими пацієнти були прикуті до стін лікарні, і створив новий тип лікування, який назвав «моральним лікуванням» (пацієнтів лікували з урахуванням моральних і етичних аспектів). Пізніше його призначили директором психіатричної лікарні для жінок Сальпетрієр. На додаток до доброзичливого й порядного ставлення до психічно хворих Пінель також намагався підійти до вивчення психічних захворювань із наукового погляду. Результати досліджень він описав у праці *Treatise on Insanity* («Трактат про божевілля») 1806 р.:

Тому я вирішив застосувати такий метод дослідження, який незмінно мав успіх у всіх галузях природничої історії, а саме: послідовно помічати кожен факт, не маючи жодної іншої мети, окрім збирання матеріалів для подальшого використання, і намагатися, наскільки це можливо, звільнитися від впливу як моїх власних переконань, так і авторитету інших людей (с. 2).

Таким чином було створено нову спеціальність у медицині, що охоплювала тих лікарів, які вирішили спеціалізуватися на догляді за психічно хворими. Їх стали називати «психіатрами», що дослівно означає «лікарі, які лікують розум».

Що це означає? Чим насправді займається психіатр? Чому люди вирішують вивчати психіатрію і чому деякі з них обирають її своєю спеціальністю? Люди вивчають психіатрію і стають психіатрами, оскільки їм цікаво, що мотивує людей. Деякі з нас вирішили стати психіатрами, тому що хотіли зрозуміти розум і дух, а також мозок людини. Ми обрали дуже клінічну спеціальність, тому що нас цікавлять люди, нам подобається працювати з ними як з особистостями. Нам подобається думати про людей у контексті соціальної матриці, у якій вони живуть, уміло спонукати їх ділитися «життєвим наративом», який узагальнює їхній минулий і теперішній досвід, і використовувати цю інформацію, щоб краще зрозуміти, як виникають їхні симптоми і як їх можна вилікувати. Кожна людина, яку ми зустрічаємо, – це нова пригода, подорож до нових відкриттів і нова життєва історія. Моделі поведінки можуть бути загальними для різних людей, проте кожен пацієнт унікальний. Саме це робить психіатрію цікавою, інтелектуально насиченою, складною й навіть приємною – попри те, що ми часто опікуємося людьми, які сильно страждають і яким ми хотіли б запропонувати ще більше допомоги. Ми маємо привілей досліджувати найбільш потаємні й найбільш особисті аспекти життя людей і допомагати їм досягти більш повноцінного життя.

Багато людей вивчають психіатрію і стають психіатрами, тому що зачаровані людським мозком – найскладнішим і найцікавішим органом у людському тілі. Усі наші емоції, думки, переконання й поведінка виникають завдяки роботі цього покритого борознами й складками шматка тканини, що ретельно оберігається міцним черепом. Сучасна нейронаука почала розкривати таємниці людського мозку за допомогою різноманітних інструментів, які сягають від молекулярного до системного рівня. Те, що ми зберігаємо в наших сховищах пам'яті, формує суть нашої індивідуальності. Ми вже багато дізналися про те, як спогади зберігаються й утримуються на молекулярному та клітинному рівнях. Ми також відкриваємо таємниці розвитку й старіння мозку і складні шляхи створення людських думок. Розуміння цих процесів, як і багатьох інших, дає можливість зрозуміти механізми психічних захворювань, знайти кращі методи лікування та, можливо, навіть запобігти їм. Це приголомшливі часи для вивчення мозку людини!

Насамкінець, люди вивчають психіатрію і стають психіатрами, тому що психічні захворювання є одними з найбільш клінічно важливих хвороб, від яких страждають люди. У видатному дослідженні, розпочатому в 1990 р. двома дослідниками з Гарвардського університету у співпраці із Всесвітньою організацією охорони здоров'я, було вперше задокументовано високу вартість психічних захворювань. У дослідженні 2013 р., нині відомому

як Дослідження глобального тягара хвороб, що частково профінансоване Фондом Білла і Мелінди Гейтс, психічні захворювання з великим відривом посіли перше місце в загальному рейтингу. Найбільший тягар припадає на депресивні розлади, за ними йдуть тривожні розлади, розлади, пов'язані з уживанням наркотиків, і шизофренія. Ідея зрозуміла: лікарі більше не можуть дозволити собі ігнорувати психічні захворювання. Кожен лікар має навчитися виявляти й діагностувати психічні захворювання, забезпечувати лікування або спрямовувати до спеціаліста. Дехто має прагнути до глибшого розуміння, ставши психіатром.

Отже, *психіатрія* – це галузь медицини, що займається вивченням психічних захворювань і дослідженням відхилень у функціонуванні мозку, що виявляються в захворюваннях, які уражують людей цікавими й важливими способами. Клінічний прояв цих порушень може бути очевидним і тяжким, як у разі шизофренії, або тонким і м'яким, як у разі розладу адаптації. Зрештою метою сучасної психіатрії є розроблення всебічного розуміння нормальної роботи мозку на рівнях від свідомості до молекули й визначення того, як відхилення в цих нормальних функціях призводять до розвитку симптомів психічних захворювань.

Про набори критеріїв DSM-5®: набори діагностичних критеріїв DSM-5 опубліковано в цій книзі скорочено – без діагностичних кодів і приміток для кодування. З інформацією щодо кодування можна ознайомитися в DSM-5.

ЧАСТИНА II

ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ

РОЗДІЛ 7

Тривожні розлади

Я стояв приголомшений, моє волосся стало дибки,
голос застряг у горлі.

Вергілій

Тривожні розлади є одними з найпоширеніших психіатричних станів у всьому світі та основною причиною дистресу і погіршення загального стану. Слово *тривога* означає наявність страху або занепокоєння, яке не відповідає ситуації. Вважалося, що тривога відіграє важливу роль у деяких станах, ідентифікованих у ХІХ ст. Да Коста описав «синдром подразненого серця», що характеризується болем у грудях, прискореним серцебиттям і запамороченням, розладом, який пов'язували з функціональним порушенням роботи серця. Він описав цей синдром у ветерана Громадянської війни, і пізніше його стали називати *солдатським серцем*, *синдромом перенапруження* або *нейроциркуляторною астеною*.

У той час як терапевти наголошували на серцево-судинних аспектах тривожного синдрому, психіатри та неврологи зосередилися на його психологічних аспектах. Фрейд був одним із перших, хто визнав, що почуття, пов'язані з раніше пережитими травмами, можуть виражатися в тривожних симптомах і поведінці. Він увів термін *тривожний невроз*, щоб описати розлад, який характеризується почуттям страху, паніки та приреченості. Сьогодні ми називаємо цей синдром *панічним розладом*.

Тривожні розлади за DSM-5 перераховані в табл. 7-1.

Розлад сепараційної тривоги

При розладі сепараційної тривоги людина відчуває надмірну тривогу у зв'язку з розлукою з місцями або людьми, до яких має сильну емоційну прив'язаність. За оцінками, 12-місячна поширеність розладу, пов'язаного з розлукою, становить приблизно 4 % у дитячому віці та 1–2 % у дорослому.

MEDLIT
медична література

КУПИТИ